

Аналіз навчального процесу та численних досліджень показав, що забезпечення інноваційних перетворень у сучасній освіті можливе завдяки впровадженню компонентів міжкультурної комунікації в процес навчання іноземної мови професійного спрямування.

Доведено, що використання країнознавчої та культурної інформації у навчальному процесі забезпечує підвищення пізнавальної активності студентів, розширює їхні комунікативні можливості, сприяє створенню позитивної мотивації на занятті, надає стимул для самостійної роботи над мовою, допомагає у вирішенні практичних та виховних завдань з іноземної мови.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, іноземна мова за професійним спрямуванням, міжкультурна компетенція, взаємодія культур, комунікативний підхід, концепція навчання, міжкультурне середовище, методика викладання іноземної мови.

УДК 01.82-024.84:37.091.398

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.87.22>

Швець Т. Е.

СИСТЕМНИЙ ТА СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХОДИ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ ТЬЮТОРИНГУ

У статті на основі вивчення, аналізу та узагальнення науково-педагогічної та філософської літератури з'ясовано та теоретично обґрунтовано методологічні підходи, що становлять загальнонаукову основу дослідження тьюторської технології. Автором охарактеризовані такі поняття дослідження, як: «системний підхід», «синергетичний підхід», «принципи системного підходу», «принципи синергетичного підходу». У статті наведено твердження дослідників про те, що системний підхід сприяє формуванню відповідного адекватного формулювання суті досліджуваних проблем у конкретних науках і вибору ефективних шляхів їх вирішення. У статті зазначено, що з позицій системного підходу можна розглядати будь-яку сферу, зокрема тьюторську систему, адже методологічна специфіка системного підходу полягає у тому, щоб адекватно виявити механізми утворення складного об'єкта з певних складових та їх взаємодію. Автор стверджує, що системний підхід дозволяє сприймати та аналізувати тьюторинг як цілісну систему, розуміти роль і місце кожного з елементів системи тьюторингу у загальній структурі цілого і у взаємодії з іншими, усвідомлювати взаємозалежність і підпорядкованість між елементами тьюторського процесу, встановлювати та аналізувати причинно-наслідкові зв'язки, системно моделювати тьюторський процес у єдності усіх компонентів.

Аналізуючи поняття синергетичного підходу в контексті тьюторингу, автор статті зосереджує увагу на твердженні науковців, що синергетика за своєю сутністю є розвитком ідей системного підходу для відкритих неврівноважених систем, вона узагальнює всі найважливіші для дослідження процесів самоорганізації теоретичні і методологічні результати системних досліджень. У статті зазначено, що синергетичні категорії концентрують увагу на перехідних моментах, на невизначеності, поліваріантності шляхів розвитку, ймовірності існуючих прогнозів, оборотності процесів. Це дозволяє врахувати прямі та непрямі впливи на тьюторський процес і надає можливість визначити вплив перебігу цього процесу на подальший розвиток тьюторингу в Україні. Також у статті сформульовані основні принципи системного та синергетичного підходів у контексті дослідження тьюторингу.

Ключові слова: синергетика, синергетичний підхід, принципи синергетичного підходу, системний підхід, принципи системного підходу, тьюторинг, тьюторський процес, тьюторська система.

Ще ніколи світ не розвивався такими стрімкими темпами, а зміни не були настільки глобальними: системи, що забезпечують соціалізацію дитини, зокрема, система освіти, не встигають пристосуватися не лише до зростання обсягів інформації, до змін її структури та функцій, а також до політичних, соціальних та економічних змін. Спирання на колись стабільні орієнтири: передача та засвоєння знань, не залишають підростаючому поколінню жодних шансів на успішність в постійно мінливому світі. Сьогодні ми говоримо не про пасивну позицію учня – адаптування у світі, а про активну – буття творцем свого майбутнього.

Спроби відповісти на ці виклики містяться у Концепції Нової української школи, в якій наголошується на необхідності допомоги дитині у розкритті та розвитку її здібностей, талантів і можливостей. Нова українська школа орієнтується передусім на учня, в фокусі індивідуалізація, орієнтація на учня, свободу вибору та розвиток особистості, здатної до самостійного навчання впродовж життя [12]. В Законі України «Про освіту» зазначено, що «індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання» [8]. Адже, для подальшого позитивного розвитку суспільства необхідні особистості, здатні до свідомого вибору власного життєвого шляху, відповідальні за себе, своїх близьких, суспільство та державу в цілому, толерантні, ініціативні, зі стійкою громадянською позицією. Сьогодні ж існує суперечність між запитом суспільства та традиційними освітніми практиками.

Інтеграція України у світову спільноту потребує перебудови системи середньої освіти на принципах індивідуалізації, що й підтверджується основними засадами реформування освіти в Україні, які акцентують увагу на необхідності реалізації індивідуального темпу навчання, урахування індивідуальних можливостей та особливостей учнів. Зазначене стає можливим за умов упровадження в освітнє середовище закладу загальної середньої освіти технології тьюторингу, яка забезпечує індивідуалізацію освітнього процесу. Технологія актуальна, оскільки, відповідно до концепції Нової української школи, учитель має бути здатний забезпечити реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії дитини. Потенціал та перспективи технології тьюторингу очевидні, оскільки традиційні підходи у навчанні та вихованні, як правило, не враховують індивідуальні особливості, цілі, запити учнів. Таким чином, упровадження тьюторингу в освітній процес створює нове відкрите освітнє середовище, здатне орієнтуватися на індивідуальні запити учнів та сприяти їх професійному й життєвому самовизначенню.

Серед основних методологічних підходів, що становлять загальнонаукову основу дослідження тьюторської технології ми виділяємо: системний та синергетичний. Останніми роками багато науковців наголошують у своїх працях на гострій потребі у педагогах нового типу, здатних працювати за нових соціальних умов, нетрадиційно підходити до вирішення різних педагогічних ситуацій, створювати авторські технології навчання, творчого та відкритого до міждисциплінарного діалогу. Дослідження у галузі синергетики доводять, що у світі немає безструктурних предметів та явищ, що хаос, випадковість, дезорганізація можуть бути не лише руйнівними чинниками, але й за певних обставин несуть у собі творчий і конструктивістський початок. Концептуально-методологічна новизна ідей самоорганізації пов'язана із визнанням здатності різних систем до саморозвитку не тільки за рахунок припливу енергії, інформації, речовини ззовні, але й за рахунок використання їхніх внутрішніх можливостей. Як засвідчують останні дослідження у галузі синергетики, синергетична парадигма сприяє глибокому пізнанню таких складних, нелінійних, відкритих систем, як суспільство, різних його підсистем, у тому числі й освіти [4, с. 5].

Необхідність системного підходу, як методологічного принципу педагогіки, за якого «специфіка складного об'єкта (системи) не вичерпується особливостями її складових, а пов'язана, передусім, із характером взаємодії між елементами», пояснюється тим, що «різноманітність сторін, елементів, відношень внутрішніх і зовнішніх факторів функціонування і розвитку соціально-педагогічного процесу обумовлює необхідність його системного вивчення» [6, с. 499]. За твердженням Є. Борщука синергетика за своєю сутністю є розвитком ідей системного підходу для відкритих неврівноважених систем, вона узагальнює всі найважливіші для дослідження процесів самоорганізації теоретичні і методологічні результати системних досліджень [2, с. 345].

Синергетичний та системний підходи в педагогіці розглядаються у працях В. Андрущенко, О. Вознюка, І. Зязюна, Н. Іліницької, В. Кремня, Е. Зеєра, С. Гончаренка, Є. Князувої, С. Курдюмова, Дж. Николиса, В. Пазенюка, І. Пригожина, І. Стенгреса, Г. Хакена та ін. Однак, дослідження системного та синергетичного підходів в контексте методології технології тьюторингу представлено у наукових розвідках не було.

Метою статті є обґрунтування системного та синергетичного підходів у процесі дослідження теоретико-методологічних основ тьюторингу.

Системний підхід – один із головних напрямів методології спеціального наукового пізнання і соціальної практики, мета і завдання якого полягають у дослідженні певних об'єктів і складних систем. Системний підхід сприяє формуванню відповідного адекватного формулювання суті досліджуваних проблем у конкретних науках і вибору ефективних шляхів їх вирішення. Методологічна специфіка системного підходу полягає у тому, щоб адекватно виявити механізми утворення складного об'єкта з певних складових та їх взаємодію [13, с. 80]. З позицій системного підходу можна розглядати будь-яку сферу, зокрема тьюторську систему.

Поняття «системний підхід» починає функціонувати у 30-ті роки ХХ ст., у зв'язку з дослідженнями в галузі природничих наук (Л. фон Берталанфі). Л. Берталанфі подає визначення системи як комплексу елементів (компонентів), що взаємодіють між собою. Одним із основних досягнень Л. Берталанфі є введення поняття відкритої системи [1, с. 28].

Надзвичайно важливий прорив у незнане у дослідженні систем здійснили бельгійські вчені, школа І. Пригожина, який запропонував нову оригінальну теорію систематики, головним моментом якої є розкриття механізмів самоорганізації систем [3].

Системний підхід в педагогіці, на думку С. Гончаренка, спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину [7]. За Є. Хриковим системний підхід «передбачає виокремлення структурних та функціональних компонентів педагогічної системи (мети, змісту, форми, методів, технологій, суб'єктів тощо)» [19, с. 214].

Наукові розробки вітчизняних та зарубіжних вчених з проблеми системності вивчення явищ, предметів, процесів дійсності стали теоретично методологічною базою системного підходу, який на сучасному етапі розвитку науки є провідним у дослідженнях різних галузей знань. А кожному конкретну діяльність, об'єкт, процес можна розглядати як певну систему, що має множини взаємопов'язаних елементів, компонентів, підсистем, визначені функції, цілі, структуру; і характеризується такими ознаками: цілісність, структурність, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, ієрархічність, цілеспрямованість, самоорганізація [20, с. 171–172]. Педагогічні системи, (тьюторська система як її вид) є складними системами, яким притаманні властивості розвитку і саморозвитку.

Р. Акофф наголошує на необхідності системного підходу в різних галузях знання та людської практики, оскільки сучасна наука покликана не ізолювати досліджувані об'єкти, а вивчати їх різноаспектно [24]. О. Внукова зазначає, що системний підхід на сучасному етапі вимагає визнання унікальності особистості, її інтелектуального й морального потенціалу, права на повагу, на природний процес саморозвитку, створення для цього відповідних умов [5, с. 49].

Системний підхід дозволяє нам сприймати та аналізувати тьюторинг як цілісну систему, розуміти роль і місце кожного з елементів системи тьюторингу у загальній структурі цілого і у взаємодії з іншими, усвідомлювати взаємозалежність і підпорядкованість між елементами тьюторського процесу, встановлювати та аналізувати причинно-наслідкові зв'язки, системно моделювати тьюторський процес у єдності усіх компонентів.

У формулюванні основних принципів системного підходу ми спиралися на тезу, що поняття «система» ґрунтується на враховуванні його тісних взаємозв'язків з поняттями цілісності, структури, зв'язку, елементу, відношення, підсистеми та ін. Відповідно цього, принципами системного підходу у нашому дослідженні є: цілісності (об'єкт розглядається як єдине ціле); структурності (зв'язки, що зумовлюють особливості будови); взаємозв'язку із зовнішнім середовищем; ієрархічності (підпорядкованість систем нижчого рівня системам вищого тощо); пріоритету цілого над складовими частинами; самоорганізації (здатність удосконалювати рівень своєї організації); множинності опису [21, с. 19].

С. Гончаренко зазначає, що синергетика ставить за мету «...пізнання загальних принципів самоорганізації систем різної природи – від фізичних до соціальних, аби лише вони мали такі властивості, як відкритість, нелінійність, нерівноважність, здатність підсилювати випадкові флуктуації» [7, 420]. Вчений визначає в якості предмету синергетики «...прямі і зворотні переходи систем від стабільності до нестабільності, від хаосу до порядку, від руйнування до створення» [7, 420].

Термін «синергетика» запропонував німецький вчений Г. Хакен та охарактеризував його як «співробітництво, спільну дію» (узгодженість взаємодії окремих частин для створення цілісної структури). Визначення синергетики Г. Хакеном як сукупного колективного ефекту взаємодії великої кількості підсистем, що призводить до утворення стійких структур та самоорганізації у складних системах [18, с. 9], відкриває можливості не лише спостереження, а й прогнозування ефекту самоорганізації. Під останньою розуміють виникнення просторових, часових або функціональних структур у нелінійних системах, що знаходяться у далеких від рівноваги станах в особливих критичних точках [17, с. 745–746].

Це відкриває можливості не лише спостереження, а й прогнозування ефекту самоорганізації. Відомі дослідники синергетики С. Курдюмов та О. Князева стверджують, що цей підхід є орієнтованим на виявлення загальних ознак еволюції і самоорганізації складних систем, який стає джерелом нового погляду на світ, нового – еволюційного і холистичного – бачення світу [9, с. 163].

В. Шейко розглядає синергетику як засіб формування нового погляду людини на світ і на себе в цьому світі, нового понятійного устрою мислення, ставлення до життя, дієвої життєвої позиції. Кожна особистість намагається активно «вбудувати» себе в соціум і знаходити свою «когнітивну нішу», що сприяє уявленню суб'єкта про себе, про системи як особистісних цінностей, так і колективних, про ситуації, в яких індивід повинен нести моральну відповідальність за свій вчинок і прийняте рішення [22]. Вчені І. Кудрявцев та С. Лебедев вважають, що синергетична парадигма в педагогіці є фундаментальним компонентом, якому характерні принципи самоорганізації складної системи, де виникають множинні структури [10, с. 61].

Синергетичні категорії (ентропія, диссипативність, хаос, бифуркація, аттрактор, флуктуація та ін.) концентрують нашу увагу на перехідних моментах, на невизначеності, поліваріантності шляхів розвитку, ймовірності існуючих прогнозів, оборотності процесів та ін. [14, с. 3]. Це дозволяє врахувати прямі та непрямі впливи на тьюторський процес й надає можливість визначати вплив перебігу цього процесу на подальший розвиток тьюторингу в Україні. Синергетичний підхід дозволяє методологічно підсилити процес формування індивідуальності суб'єкта навчання і виховання, та системно організувати принципи протікання його діяльності, де центром уваги постає особистість учня, який займає при цьому активно-творчу позицію та демонструє волю до пошуку індивідуальної стратегії самовизначення у житті та самореалізації.

Розглядаючи особистість як складну багаторівневу самоорганізовану систему можна розуміти становлення особистості як саморозвиток єдиної, цілісної, унікальної системи. Утворення якісно нових, бажаних змін у структурі системи вимагає цілеспрямовано використовувати в системі суб'єкт-суб'єктних відносин учителя й учня. Постійна змінність системи (що й означає розвиток) забезпечується відкритістю особистості, яка у кожний момент знаходиться у стані нескінченної кількості впливів, що на неї здійснюються, тобто весь час відчуває більший чи менший зовнішній вплив. Тому до учнів не можна підходити як до статичної, незмінної даності – потрібно весь час рефлексивно визначати їх стан і постійно створювати умови подальшого руху (розвитку) [16].

Враховання категорії флуктуації, як порівняно малих відхилень в системі, які за умови підсилення ззовні, можуть призвести до утворення якісно нових складових системи, дозволяє застосовувати методіку «м'якого управління», коли мала флуктуація (відхилення, коливання) може змінити стан всієї системи. Синергетичний підхід заперечує нав'язування системі такого стану, який для неї не є властивим, тому доцільно використовувати так зване «м'яке управління», що здійснюється з допомогою незначних, але належних резонансних

впливів, які повинні бути суголосними власним внутрішнім тенденціям розвитку системи [16]. Тобто ефективним буде такий тьюторський процес, який при незначній напрузі зовнішнього впливу тьютора викличе резонансний внутрішній відклик у системі дій учня, при чому вектор дії в обох випадках співпадатиме і буде направленим у бік бажанішого шляху розвитку.

В. Кремень у контексті гуманістичного змісту синергетичного підходу наводить слушні думки: «Синергетика як методологічна парадигма безпосередньо стосується філософії людиноцентризму, яка є виміром сучасної людини. Це означає, що в умовах сучасного інформаційного світу... недоцільно користуватися старими методами і моделями, оскільки вони використовують як базисні методи лінійного мислення й лінійних «наближень» [11, с. 279].

Процес самовираження і самореалізації відбувається за рахунок механізмів, які дозволяють соціуму корегувати своє ставлення до індивіда, а отже, відбувається синергетичний ефект зусиль людини та суспільства [15, с. 86]. На думку О. Вознюк синергетика в організації освітнього процесу передбачає як створення освітніх програм – як моделей розвитку, так і зміну відносин між суб'єктами освітнього процесу як своєрідний шлях поетапної зміни можливостей, по якому суб'єкт здійснить розвивальний рух через освітній простір [4, с. 40].

З урахуванням наведених визначень, принципами синергетичного підходу вважаємо: відкритості для подальшого удосконалення, розвитку і моделювання; динамічності; саморозвитку і самоорганізації; активності і самостійності; адаптивності; спрямованості на результат (досягнення учнями ключових компетентностей); системності та цілісності [23, с. 7]. Ідеї синергетики необхідно використовувати у процесі моделювання і прогнозування розвитку тьюторської системи, у керуванні тьюторським процесом а також для збагачення змісту особистісно-орієнтованого підходу стосовно зав'язків у системі «тьютор – підопічний».

Таким чином, використання системного та синергетичного підходів у вивченні феномену тьюторингу дає нам можливість розуміти тьюторський процес як цілісний феномен, що здатний до саморозвитку та самоорганізації. У ситуації відкритого діалогу, постійного зворотного зв'язку, спільних (тьютора і підопічного) «освітніх подорожей» стає можливою реалізація потреб, здібностей, талантів учнів, що досягається не через «формування» дитини, а через пробудження її власних мотивів, інтересів та сил.

Використана література:

1. Бергаланфи Л. Общая теория систем – обзор проблем и результатов. *Системные исследования. Ежегодник*. Москва : Наука, 1969. С. 30–54.
2. Борщук Є. М. Системний підхід і синергетика. *Науковий вісник НЛТУ України. Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.1. С. 344-347.
3. Вітвицька С. С. Системно-синергетичний підхід до педагогічної підготовки майбутніх магістрів освіти. Професійна педагогічна освіта: системні дослідження : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 92-108.
4. Вознюк О. В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід (др. пол. XX ст.). Навчально-методичний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2008. 150 с.
5. Внукова О. М. Методологічні засади професійної освіти : навчальний посібник для студентів напрямів підготовки: Професійна освіта. Київ : КНУТД, 2015. 198 с.
6. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
7. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
8. Закон України «Про освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
9. Князева Е. Н. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры. Санкт-Петербург : Алтейя, 2002. 414 с.
10. Кудрявцев И. К., Лебедев С. А. Синергетика как парадигма нелинейности. *Вопросы философии*. 2002. № 12. С. 55-63.
11. Кремень В. Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму. Київ : Педагогічна думка, 2012. 368 с.
12. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи: ухвалено рішенням Колегії МОН України 20.10.2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
13. Сергієнко В.В. Філософські проблеми наукового пізнання : навчальний посібник. Кременчук : Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2011. 103 с.
14. Сич Т. В. Методологічні підходи до аналізу розвитку методології дослідження проблем управління освітою в історії вітчизняної педагогічної науки. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Methodological-approaches-to-the-analysis-of-the-development-of-methodology-of-research-problems-in-educational-management-in-the-history-of-national-pedagogy-T.V.-Syh.pdf>
15. Синергетика і освіта : монографія / за ред. В.Г. Кременя. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. 348 с.
16. Ткаченко Л. І. Синергетика у педагогіці: праксеологія творчості. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/39141/1/130-136.pdf>
17. Философия: Энциклопедический словарь / Под ред. А. А. Ивина. Москва: Гардарики, 2004. 770 с.
18. Хакен Г. Синергетика / под ред. Ю. Л. Климонтовича, С. М. Осовца. Москва : Мир, 1980. 404 с.
19. Хриков С. М. Методологія педагогічного дослідження : монографія. Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. 298 с.
20. Чернілевський Д. В. Методологія наукової діяльності : навч. посібн. Вінниця : Вид-во АМСКП, 2010. 484 с.
21. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі : підруч. для студ. магістратури. Дніпропетровськ : НГУ, 2014. 120 с.
22. Шейко В. М. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX – початок XXI ст.) : монографія. Київ : Генеза, 2005. 592 с.
23. Щолокова О. П., Нагорна О. В. Синергетична детермінанта фахової підготовки вчителя музичного мистецтва. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*. 2019. Вип. 27. С. 3-9.
24. Ackoff R.L. Systems, Organizations and Interdisciplinary Research *General Systems*. Vol. V. 1960. P. 1–8.

References:

- Bertalanfi L. (1969) *Obschaya teoriya sistem – obzor problem i rezultatov* [General systems theory – review of problems and results]. *Sistemnyie issledovaniya: Ezhegodnik*. Moskva : Nauka. S. 30–54. [in Russian]
- Borshchuk Ye. M. (2011) *Systemnyi pidkhdid i synerhetyka* [System approach and synergetics]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. Vyp. 21.1. S. 344-347. [in Ukrainian]
- Vitvytska S. S. (2015) *Systemno-synerhetychnyi pidkhdid do pedahohichnoi pidhotovky maibutnix mahistriv osvity* [System-synergetic approach to pedagogical training of future masters of education]. *Profesiina pedahohichna osvita: systemni doslidzhennia : monohrafiia / za red. O. A. Dubaseniuk*. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. S. 92-108. [in Ukrainian]
- Vozniuk O. V. (2008) *Rozvytok vitchyznianoï pedahohichnoi dumky: synerhetychnyi pidkhdid (dr. pol. XX st.)* [Development of domestic pedagogical thought: a synergetic approach (second half of the twentieth century)]. *Navchalno-metodychnyi posibnyk*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU. 150 s. [in Ukrainian]
- Vnukova O. M. (2015) *Metodolohichni zasady profesiinoï osvity : navchalnyi posibnyk dlia studentiv napriamiv pidhotovky: Profesiina osvita* [Methodological principles of professional education: a textbook for students of training: Professional education]. Kyiv : KNUVD. 198 c. [in Ukrainian]
- Honcharenko S. U. (2008) *Pedahohichni doslidzhennia: Metodolohichni porady molodym naukovtsiam* [Pedagogical research: Methodological advice to young scientists]. Kyiv-Vinnytsia : DOV «Vinnytsia». 278 s. [in Ukrainian]
- Honcharenko S. U. (1997) *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv : Lybid. 374 s. [in Ukrainian]
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. [in Ukrainian]
- Knyazeva E. N. (2002) *Osnovaniya sinergetiki. Rezhymy s obostreniem, samoorganizatsiya, tempomiry* [Foundations of synergetics. Blow-up regimes, self-organization, tempo-worlds]. Sankt-Peterburg : Alteyya. 414 s. [in Russian]
- Kudryavtsev I. K., Lebedev S. A. (2002) *Sinergetika kak paradigma nelineynosti* [Synergetics as a paradigm of nonlinearity]. *Voprosy filosofii*. Nr. 12. S. 55-63. [in Russian]
- Kremen V. H. (2012) *Synerhetyka v osviti: kontekst liudynotsentryzmu* [Synergetics in education: the context of anthropocentrism]. Kyiv : Pedahohichna dumka. 368 s. [in Ukrainian]
- Nova ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly: ukhvaleno rishenniam Kolehii MON Ukrainy 20.10.2016 r. [New Ukrainian school: conceptual principles of secondary school reform: approved by the decision of the Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine on October 20, 2016] URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. [in Ukrainian]
- Serhiienko V.V. (2011) *Filosofski problemy naukovoï poznannia : navchalnyi posibnyk* [Philosophical problems of scientific knowledge: a textbook]. Kremenchuk : Kremenchutskyi natsionalnyi universytet imeni Mykhaila Ostrohradskoho. 103 s. [in Ukrainian]
- Sych T. V. *Metodolohichni pidkhody do analizu rozvytku metodolohii doslidzhennia problem upravlinnia osvitoiu v istorii vitchyznianoï pedahohichnoi nauky* [Methodological approaches to the analysis of development of methodology of research of problems of management of education in history of domestic pedagogical science]. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Methodological-approaches-to-the-analysis-of-the-development-of-methodology-of-research-problems-in-educational-management-in-the-history-of-national-pedagogy-T.V.-Sych.pdf>. [in Ukrainian]
- Synerhetyka i osvita : monohrafiia* (2014) [Synergetics and education: a monograph] /za red. V.H. Kremenia. Kyiv : Instytut obdarovanoi lytyny. 348 s. [in Ukrainian]
- Tkachenko L. I. *Synerhetyka u pedahohitsi: prakseolohiia tvorchosti* [Synergetics in pedagogy: praxeology of creativity]. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/39141/1/130-136.pdf> [in Ukrainian]
- Filosofiia: Entsiklopedicheskii slovar* (2004) [Philosophy: Encyclopedic Dictionary] / Pod red. A. A. Ivina. Moskva: Gardariki, 2004. 770 s. [in Russian]
- Haken G. (1980) *Sinergetika* [Synergetics] / pod red. Yu. L. Klimontovicha, S. M. Osovtsa. Moskva : Mir, 1980. 404 s. [in Russian]
- Khrykov Ye. M. (2018) *Metodolohiia pedahohichnoho doslidzhennia : monohrafiia* [Methodology of pedagogical research: monograph]. Kharkiv : TOV «DISA PLIuS». 298 s. [in Ukrainian]
- Chernilevskiy D. V. (2010) *Metodolohiia naukovoï diialnosti : navch. Posibn* [Methodology of scientific activity: textbook]. Vinnytsia : Vyd-vo AMSKP, 2010. 484 s. [in Ukrainian]
- Shabanova Yu. O. (2014) *Systemnyi pidkhdid u vyshchii shkoli : pidruch. dlia stud. Mahistratury* [System approach in higher school: textbook. for students. master's degree]. Dnipropetrovsk : NHU. 120 s. [in Ukrainian]
- Sheiko V. M. (2005) *Formuvannya osnov kulturolohii v dobu tsyvilizatsiinoï hlobalizatsii (druga polovyna XIX – pochatok XX st.) : monohrafiia* [Formation of the foundations of culturology in the era of civilizational globalization (second half of the XIX – early XXI century): monograph]. Kyiv : Heneza. 592 s. [in Ukrainian]
- Shcholokova O. P., Nahorna O. V. (2019) *Synerhetychna determinanta fakhovoï pidhotovky vchytelia muzychnoho mystetstva* [Synergetic determinant of professional training of a music art teacher]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia 14. Teoriia i metodyka mystetskoï osvity*. Vyp. 27. S. 3-9. [in Ukrainian]
- Ackoff R.L. *Systems, Organizations and Interdisciplinary Research // General Systems*. Vol. V. 1960. P. 1–8.

Shvets T. E. Systemic and synergetic approaches as a methodological basis of tutoring research

The article, based on the studying, analysis and generalization of scientific, pedagogical and philosophical literature, clarifies and theoretically substantiates the methodological approaches that form the general scientific basis for the study of tutoring methods. The author describes such research concepts as: "systemic approach", "synergetic approach", "principles of systemic approach", "principles of synergetic approach". The article presents the assertions of researchers that a systemic approach contributes to the formation of an adequate formulation of the essence of the studied problems in specific sciences and the choice of effective ways to solve them. The article states that from the standpoint of a systemic approach, you can consider any area, including the tutoring system, because the methodological specificity of the systemic approach is to adequately identify the mechanisms of formation of a complex object from certain components and their interaction. The author argues that the systemic approach allows to perceive and analyse tutoring as a holistic system, understand the role and place of each element of the tutoring system in the overall structure of the whole and in interaction with others, understand the interdependence and subordination between elements of the tutoring process, define and analyse causal links and systematically model the tutoring process in the unity of all components.

Analysing the concept of synergetic approach in the context of tutoring, the author focuses on the statement of scientists that synergy is essentially the development of ideas of a systemic approach for open unbalanced systems, it summarizes all the most important theoretical and methodological results of systemic research. The article states that synergetic categories focus on transitional moments, on uncertainty, multivariate of development paths, probability of existing forecasts, reversibility of processes. This allows to consider the direct and indirect effects on the tutoring process and provides an opportunity to determine the impact of this process on the further development of tutoring in Ukraine. The article also formulates the basic principles of systemic and synergetic approaches in the context of tutoring research.

Key words: synergy, synergetic approach, principles of synergetic approach, systemic approach, principles of systemic approach, tutoring, tutoring process, tutoring system.

УДК 371.13

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.87.23>

Шевчук А. В.

РЕЛІГІЙНА ОСВІТА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ АВСТРАЛІЇ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНОЇ СИТУАЦІЇ

У статті розглянуто проблему розвитку релігійної освіти та охарактеризовано різні види релігійної освіти, приділено увагу релігійній освіті в державних школах України та Австралії. У результаті проведеного дослідження оцінено сучасну ситуацію та вказано на актуальність запозичення та необхідність переосмислення закордонного досвіду, зокрема австралійської релігійної освіти з метою використання у процесі реформування української освіти в умовах демократизації суспільства, проведено аналіз наукових праць вітчизняних та закордонних учених за темою дослідження, встановлено, що рівень релігійної освіти в Австралії є одним із найкращих зразків запозичення досвіду для інших держав, виявлено спільні ознаки та відмінності процесу розвитку релігійної освіти та описано історичні чинники, які впливали на особливості взаємостосунків держави та релігійних організацій у контексті релігійного навчання і формували особливості розуміння суті розділення церкви та держави в освітній сфері, визначено політичні, соціокультурні фактори, які впливали на взаємодію держави та церкви в контексті освіти, охарактеризовано зміни, які відбулися у взаємостосунках і співпраці держави та церкви, констатовано, що рівень релігійної освіти в Австралії має підтримку від держави та заохочується на рівні кожного штату, виконано порівняльний аналіз історії розвитку релігійної освіти України та Австралійського союзу, в контексті якого відзначено вплив релігійних закладів освіти на становлення освітніх систем обох держав, виявлено в процесі суспільного розвитку обох держав зацікавленість громадян у аксіологічному вихованні учнів державних шкіл, відзначено зміни у ставленні до релігійної освіти, проаналізовано нормативну базу системи австралійської освіти, що дозволяє релігійним організаціям надавати релігійне навчання у державних школах, описано сучасну ситуацію в українській освіті, яка пов'язана із запровадженням предметів релігійно-духовного спрямування, охарактеризовано громадську реакцію та подано висновки науковців щодо процесу розвитку релігійної освіти в Україні, відзначено відсутність однастайності щодо розуміння проблеми релігійної освіти в Україні, визначено причини, які формують відповідне ставлення суспільства до релігійної освіти в державних школах України.

Ключові слова: релігійна освіта, шкільна освіта, Україна, Австралія, порівняльний аналіз, історичний розвиток.

Проблема релігійної освіти України, яка стала актуальною починаючи із 90-х років ХХ століття, до цього часу викликає багато дискусій та потребує глибокого вивчення, переосмислення ролі релігії в суспільних взаєминах, здатності церкви виконувати не лише віронавчальні функції, але й займатися широкою освітньо-виховною діяльністю, стосується складних, неоднозначних і суперечливих питань взаємодії церковних організацій із державною (світською) школою. Проміжні висновки аналітиків свідчать про те, що «ні в середовищі експертів, ні серед політиків та законодавців, ні на рівні громадської думки не спостерігається однастайності стосовно її розуміння» [15, с. 7]. Така характеристика залишається об'єктивною для української дійсності і тому потребує вивчення світового досвіду, звернення уваги до країн, які мають багаторічну практику взаємин церкви і держави у різних аспектах розвитку суспільства, включаючи освіту. Дослідження різноманітних типів, видів та моделей релігійної освіти, особливостей взаємодії релігійних організацій із державною системою освіти є особливо актуальним для сучасного стану української освіти. У цьому контексті слід зазначити, що «вивчення закордонного досвіду не означає механічного його застосування», мова передусім йде про «його творче осмислення та використання в процесі подальшого реформування соціально-гуманітарної сфери в Україні з урахуванням українського досвіду та особливостей» [18]. У нашій статті ми беремо до уваги досвід релігійної освіти Австралії, який відзначається великою кількістю закладів, заснованих релігійними організаціями, а також нормативно узгодженою практикою викладання релігійних предметів у державній школі. Незважаючи на багаточисельні відмінності України та Австралії, що стосуються особливостей географічного положення, факторів історичного розвитку, релігійної різноманітності суспільства існують точки дотику, які роблять австралійський досвід актуальним та близьким